

PARTICULARITĂȚILE LIMBAJULUI PLASTIC AL COMPOZIȚIILOR TEMATICE DIN GRAFICA DE ȘEVALET DIN REPUBLICA MOLDOVA (1990-2010)

RAȘCHITOR Tatiana

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău, Republica Moldova

Abstract: *The evolution of thematic composition in Republic of Moldova in 1990-2010 was marked directly by the democratization within artistic environment, emerged in the background of collapse of the old ideology. The new paradigm gives the artistic space a heterogeneous and eclectic character. The graphic artists, receptive to contemporary art trends, opt for new plastic and technical means. In the easel graphic of this period anthropocentric and sacred perspective represented by the works signed by Emil Childescu, Alexei Colăbneac and Valentin Coreachin coexist in relative proximity in to inherent mental models of contemporary time represented by the works of Diaconu Gheorghe Simion Zamsa și Elena Karacentev.*

Key words: *easel graphic, Republic of Moldova, thematic composition.*

Prin definiție, grafica de șevalet este un domeniu a artelor grafice, ce întrunește opere grafice ce au o valoare artistică independentă vis-a-vis de contextul exterior, ansamblu, decor sau text literar. La fel ca și în pictura de șevalet, putem întâlni diferite genuri - portret, peisaj, compoziție tematică, natura statică și așa – numita grafică animalieră [1]. Studiul de față se va axa pe relevarea operelor grafice realizate în gravură monocromă și policromă, desen, diverse forme de tehnică mixtă și foi grafice în acuarelă, guașă și pastel, care prezintă compoziții tematice create de plasticienii moldoveni între anii 1990-2010.

Alegerea temei de față – „*Particularitățile limbajului plastic al compozițiilor tematice din grafica de șevalet din Republica Moldova (1990-2010)*”, este condiționată de lipsa unei cercetări sau studiu amplu, coerent al domeniului graficii de șevalet în perioada vizată. Grafica de șevalet s-a bucurat doar de studii răzlețe, broșuri, cataloage, monografii, care tratează unilateral sau fragmentar aspectele evoluției artei grafice din Republica Moldova. În acest context remarcăm publicațiile semnate de Tudor Stăvilă, Ludmila Toma, Constantin Spânu și Iarîna Savițkaia-Baraghin, care dezvăluie parțial situația compoziției tematice în cadrul graficii de șevalet. Publicații dedicate integral graficii moldovenești sau evoluției compozițiilor tematice în cadrul artei grafice naționale lipsesc cu desăvârșire.

Elaborarea unor repere privitor la constituirea și evoluția compozițiilor tematice în cadrul artei graficii de șevalet în Moldova în limitele perioadei stabilite (1990-2010), cu elucidarea trăsăturilor acestora și punerea în circuitul științific a celor mai semnificativi artiști și opere, va facilita înțelegerea și evaluarea corectă a fenomenelor artistice desfășurate în mediul cultural local; studiul de față fiind vital pentru identificarea entității artistice naționale.

Evoluția compoziției tematiche din RSSM a fost stânjenită din punct de vedere stilistic și tematic de contextul sociocultural al epocii. Astfel că, majoritatea compozițiilor create pe parcursul deceniilor sovietice prezintă subiecte angajate. Astăzi aceste opere anacronice primate de spectatorul modern, familiarizat cu arta europeană din secolul XX, sunt aidoma unor relice sovietice, ce au cu precădere o valoare documentară decât artistică. În acest context, reflectarea evoluției artelor grafice de după 1990, în condițiile deplinei libertăți de creație, este vitală pentru reabilitarea domeniului și în cadrul lui al compoziției tematiche.

Schimbările artistice demarate în primul deceniu post-sovietic au fixat noi jaloane în parcursul evoluției artei naționale trasând vectorul european, ce implică apartenența la modelele mentale ale contemporaneității bazate pe valori artistice și general umane democratice. Limbajul plastic degajat, pătruns de viziunea onirică și transcendentă de la începutul noii epoci va prevesti schimbările majore înfăptuite în domeniul graficii de șevalet din primul deceniu al secolului XXI.

Odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice și odată cu ea a dictaturii proletcultiste, mediul artistic local suportă efecte nefaste generate de probleme de ordin politic, economic și social. Unii artiști nu au rezistat presiunilor economice fiind nevoiți să părăsească țara, printre aceștia numărându-se Igor Liberman, Nina Danilenco, Ilie Bogdesco, Ion Severin, Eugen Sterpu [2] ș.a.. Alți plasticieni, contaminați financiar și moral de lipsa popularității și prestigiului domeniului grafic, au abandonat definitiv sau parțial tehnicile grafice în favoarea picturii de șevalet, cum este cazul plasticienilor: Victor Cuzmenco, Vasile Cojocar, Eudochia Zavtur, Maia Cheptenaru-Serbinov, Emil Childescu, Ion Sfeclă și Vasile Sitari.

Dispariția paradigmei socialiste a generat o criză de valori, o perioadă de tranziție marcată de căutări de ordin stilistic, plastic și ideatic. Elocventă, în această ordine de idei, este apariția artei nonfigurative abordate prin prisma viziunilor metafizice, simbolice și mistice. Menționăm că începuturile abstracției datează cu anii '80 și se găsesc în creația pictorilor Andrei Sârbu, Mihai Grecu, Valeriu Sandu, ș.a. tendința fiind continuată în pictura anilor '90 în creația plasticienilor Dumitru Bolboceanu, Maia Cheptănar, Veaceslav Fisticănu, Victor Cuzmenco, Iurie Lupu, Gheorghe Oprea, Mihai Țăruș, ș.a.. Grafica de șevalet din anii '90, receptivă la noile tendințe, valorifică intens mijloacele specifice artei abstracte. Compozițiile grafice nonfigurative au un fond variat de inspirație ermetică, cu caracter primitiv axat pe un fond autohton pre-european, ilustrate de Seria *Paradis* (1997) de Elena Karacentev, sau marcate de deschidere spre modernitate și post-modernitate ca în Seria *Spații fără timp* (1996) de Alexandru Macovei și Seria *Calea ferată* (1999) de Tudor Fabian.

Compozițiile tematiche, din ce în ce mai variate și individualizate, abordează subiecte și problematici noi ca: existența temporară ilustrată de lucrările *Spațiul timpului* (1999) și *Din orizontul altui grai* (2010) de Alexandru Ermurache [3], *Alfa și Omega* (2000) de Marcel Șendrea, *Amintire* (1998) de Cojocar Oleg și *Ecouri* (1998) de Gheorghe Diaconu; arhetipuri antice sunt abordate în lucrările grafice ca *Capul unui dac* (1990) de Simion Zamșa, *Dacia* (1998) de Elena Garștea; exotismul arhaic este relevat de operele *Ștampila babiloniană* (1992) și *Unitatea solară* (1992) de Simion Zamșa; universul existențialist este ilustrat de foile grafice *Gelozia* (1995) de Gheorghe Diaconu și Seria *Căderea în păcat* realizată de Alexei Colâbneac; lumea erotismului este proprie operelor *Eroticostas* (1994) semnat de Grigorii Bosenko, *Vis* (1999) de Valeriu Herțe; actul creației este relevat de operele

Căutare (1995), *Pictorul în atelier* (1999) și *Caii inspirației* (2001) semnate de Vasile Movileanu [4]; alte subiecte abordează motive inefabile marcate de spiritualitate, semiotică, dansul, dinamismul ș.a..

Complexitatea subiectelor abordate îndeamnă plasticienii să exploreze noi mijloace plastice și să aplice noi soluții tehnice. În consecință, semnalăm predilecția pentru tehnicilor mixte în creația semnată de soții Simion Zamșa și Elena Karacentev, precum și apariția noilor tehnici de autor și tipare de autor ca, de exemplu, *abrasiv-tinto* (2008), *oracalstampa* (2008) și *tinografie* (2009) invenții de Tudor Fabian [5]. În anii '90, în premieră, în domeniul graficii de șevalet se aplică tehnologiile moderne soft, grafica computerizată. Tehnologiile inovaționale sunt relevante pentru creația lui Grigorii Bosenko, Alexandru Ermurache și Ion Severin [6].

La dezvoltarea compoziției tematice în grafica de șevalet din anii 1990-2010 au contribuit plasticienii din diferite generații. Astfel, remarcăm operele semnate de Leonid Grigorașenco (1924-1995), Ion Tăbârță (1930-2012), Valentin Coreachin, Emil Childescu și Alexei Colăbneac, dar și de plasticieni mai tineri ca Grigorii Bosenko (1947-2013), Vasile Movileanu (1955-2011), Simion Zamșa, Elena Karacentev, Gheorghe Diaconu, Olga Guțu, Vladimir Melnic, Tudor Fabian, Elena Garștea, Vasile Sitari și Alexandru Ermurache.

Odată cu liberalizarea spațiului artistic și pătrunderea nestingerită a influențelor occidentale compozițiile tematice evoluează vertiginos dezvoltându-se în două direcții fundamentale: direcția tradițională propriei vechilor măestrii ce ține de compoziția figurativă și direcția novatoare orientată spre arta contemporană reflectată în cadrul compoziției non-figurative – abstracte.

Principiile artei figurative se regăsesc în compozițiile tematice semnate de artiștii din generația lui Leonid Grigorașenco. Creația acestor artiști distonează cu tendințele deceniului în care se întronează postulatele postmoderne. Leonid Grigorașenco continuă să exploreze subiecte pe tematică istorică, realizând compoziții figurative complexe, populate cu personaje multiple implicate într-o acțiune dinamică plină de tensiune, astfel sunt lucrările: *Richard Inimă de Leu* (creion, ceruză, 1991), *Ștefan cel Mare. Bătălia de la Lipnic* (acuarelă, 1994); ori siluete monumentale, într-o atitudine contemplativă ca în lucrările *Binecuvântare* (1990) și *Patrula la Grunvald* (1993). Aceste opere de factură eroică prezintă multiple tangențe cu mișcarea romantică prin evocarea trecutului medieval.

Compozițiile tematice semnate de Emil Childescu au o încărcătură ideatică majoră. Artistul plonjează între mit și realitate, racordând valențele inefabile ale secolului XX la arhetipurile sacre, profetice. Operele grafice degajă sensibilitatea artistului, reflectând reacțiile personale la calamitățile și catastrofele epocii. Acvaforte ca *Icar* (1991), *Adevărul* (1993) și seria *Secolul XX* (1999) compusă din cinci foi grafice: *Veșnica chemare*, *Război*, *Răstignirea Europei*, *Cernobîl* și *Măria sa secolul al XX-lea* prezintă un capitol aparte în arta plastică din Republica Moldova.

În limitele artei figurative se încadrează și compozițiile tematice semnate de Valentin Coreachin. În compozițiile pe tematică istorică ca acvaforte *Ospățul* (1991) și *Sciții* (1991) autorul dezvoltă interesul față de antichitatea spațiului Est european. Aceste opere sunt urmate de compozițiile *Seara în sat* (acvaforte color, 1994), *Casă nouă* (acvaforte color, 1994) și *Izvor* (acvaforte color, 1994) în care autorul dezvoltă sacralitatea spațiului rural și a valorilor perpetue, evocând – familia, credința și continuitatea tradițiilor [7]. Este interesant procedeul aplicat în acvaforte *Casă nouă* în care artistul se reprezintă jos, în colțul drept, asemenea lui Jo-

hannes Vermeer, înconjurat de tinere grațioase care, pare că, au pogorât din tablourile lui Botticelli.

Creația plasticienilor Leonid Grigorașenco, Emil Childescu și Alexei Colâbneac prezintă o punte de legătură între arta perioadei sovietice și arta post – sovietică. Tulburările de ordin social, generate de colapsul paradigmelor, au provocat schimbări radicale ale viziunilor artistice a realității. Astfel optimismul socialist este surclasat de pesimismul tragic, apar în premieră opere cu un conținut dramatic. Individualismul acerb și viziunea subiectivă a realității caracterizează ciclul *Cădere în păcat* de Alexei Colâbneac [8]. Ciclul *Căderea în păcat* (linogravură, 1970-1996) este compus din 15 foi grafice, în formă variată înscrisă în paspartu dreptunghiular sau pătrat, care ilustrează metamorfozele amorului profan și per ansamblu „fortuna labilis”. Linia narativă a ciclului, precum și titlul acestuia, face aluzie la legenda biblică, relatată în Geneză. Protagonistii operei suntem noi, protopărinții mistici *Strămoșul* (Adam), *Strămoașa* (Eva) și sfânta familie care reprezintă simbolic *Maternitatea* (Maria) și *Paternitatea* (Iosif). Siluetele figurilor sunt reprezentate prin intermediul unei linii albe, incizate pe un fon negru. Corpurile acestora sunt stilizate asemenea personajelor lui Joan Miró (1893-1983). Linogravura *Căderea în păcat*, cu care se începe ciclul cu același nume, are o compoziție ovală ce amintește un ou, cu contur închis perpetuu, ca simbol arhetipal al începutului tuturor lucrurilor, al originii, al regenerării și permanenței vieții. Această formă are chip și conotație asemănătoare cu cea al Uroborusului din latină "cel care își devorează coada", ce ilustrează fenomenele perpetue, fără sfârșit și început. Carl Gustav Jung afirmă că Uroborus este o reprezentare simbolică a forțelor dualiste ce macină psihicul omenesc, întunericul și autodistrugerea în opoziție cu fertilitate și potențial creator. Instantaneele ciclului evoluează rapid de la *Dragostea pământescă*, *Mărul cunoașterii*, *Fecundarea*, *Pocăința* și *Ispita la Izgonire*, autorul meditează asupra problemelor cheie ale unui cuplu uman, extrapolând drama revelată în *Facere*. Ciclul se încheie cu linogravura *Ispășirea*, compoziția căreia sub formă de cruce rusească face aluzie la suferințele și jertfa lui Hristos. Tragismul ciclului și mesajul tabu, relevat de scenele dragostei fizice, apropie artistul de problematica expresioniștilor.

Treptat, tendințele de sorginte realistă și romantică sunt surclasate de limbajul artei moderne și post – moderne. Noile formule, reprezentative pentru acest deceniu, sunt ancorate în principiile suprarealismului și artei abstracte. Artiștii încetează să mai reprezinte lumea reală, creând spații plastice noi, marcate de inefabil și transcendență - lumea viselor, subconștientului, arta copiilor, hazard. Se schimbă radical perspectiva vizionară, graficienii tind să fixeze senzații, emoții trezite de motivul ales ci nu motivul înșiși. În dependență de preferințe individuale și viziunea subiectivă artistul apelează la culoare, factură ori linii pline de grafism. Pe parcursul anilor `90 în creația graficienilor Grigorii Bosenko, Simion Zamșa, Elena Karacenev și Gheorghe Diaconu se întrepătrunde semnatica artei abstracte și figurative. Operele plastice valorifică spații și lumi imagine, dezrobite de principiile perspectivei liniare, volumului, clarobscurului și culorii mimetice.

Grafica de șevalet semnată de Grigorii Bosenko se dezvoltă în două direcții, care au la bază principiile abstracte și suprarealiste. Compozițiile abstracte ca *Haos colorat* (acvaforte color, 1992), Ciclul *Fuga* (acvaforte color, 1997-1999) sunt bazate pe rigorile geometrice sau improvizării tehnice spontane. Iar în compozițiile *Somn* (acuarelă, 1993), *Alaltăieri și azi* (desen, anii `90), *Seria Popasuri arheo-*

logice (creion, 1994), *Seria Roata și scara* (tuș, peniță, creion, 1999), *Torsuri erotice* (creion, 1993) și *Budoar* (creion, 1994), *Teritoriul emancipat* (creion, acuarelă, 1996) persistă o viziune suprealistă, inefabilă. Figurile umane ce populează aceste foi grafice atestă un desen riguros, clasic, însă atitudinile și gesturile personajelor par a fi preluate din universul oniric. Un alt capitol din creația artistului îl prezintă grafica de calculator, acesta este format din lucrări abstracte, liniare, geometrizate pline de ritm, care amintesc de căutările op art-ului din anii 1960.

Compoziția tematică ocupă un spațiu însemnat în creația graficianului Simion Zamșa. Artistul realizează lucrări conceptuale printr-o combinație inedită de grafism, culoare și joc de factură. Motivele abordate par să răsară din forme, linii și pete de culoare asemenea unor amintiri de vis opac, plin de mister și vrajă. Remarcăm varietatea tehnicilor aplicate – acvaforte, acvatintă, mezzo-tinto, xilogravură, desen (peniță, tuș, cera colla, creion colorat) și tipar de autor, dar și bogăția mijloacelor plastice și diversitatea tematică. Operele grafice semnate la începutul anilor 1990 ca *Compoziție* (1990), *Capul unui dac* (1990), *Scară* (1990), *Masa tăcerii, sau ochiul șarpelui* (1991) și *Lupoaița* (1992) emană neliniște, tensiune și dramatism prin intermediul jocurilor de texturi, clarobscurului și sobrietății cromatice. Începând cu anul 1994 în operele ca *Regele arzând* (1994), seria „*Bacoviana*” (1994) și *Caron* (1994) graficianul utilizează cera colla. Compozițiile psihologizante devin din ce în ce mai intense, grație hașurii pline de nerv și juxtapunerii galbenului cu nuanțe de violet. Operele dateate cu anul 1997 ca *Săritura și Peștele a) 24101* transfigurează obținând valențe simbolice, sacrale; abundând în ieroglife, rune și semne mistice.

În primul deceniu al secolului XXI serialul *Grădini* (2000), *Semn I* (2000), *Unitatea de măsură* (2000), *Fiesta* (2003), *Lumini* (2005) realizate în tipar de autor denotă căutările unor noi forme și mijloace de expresie. Eforturile artistului se soldează cu apariția texturilor și formelor spontane, care contribuie la adâncirea abstracțiunii și detașarea de mimesis, crearea noilor spații prin plonjare în subconștient - serialul *Porți* (2004) [9].

Creație artistei Elenei Karacentev este marcată de influența artei preistorice, artei aborigene și percepției bidimensionale, decorative a spațiului plastic. Aceste tendințe sunt vădite în lucrările din seria *Paradis* (tehnică mixtă, 1997), *Răpirea Europei* (tehnică mixtă, 1997), *Semne* (tehnică mixtă, 1998), *Muzica vântului* (tehnică mixtă, 1998) și *Pasărea roșie* (tehnică mixtă, 1999). Personajele feminine prezente în operele *Răpirea Europei* și *Începutul* (1998) sunt aidoma unor *Venere neolitice*, iar motivele zoomorfe și antropomorfe înserate în seria *Paradis* par a fi transfigurări a picturilor rupestre. Se remarcă și compozițiile pe tematică mitologică ca *Danaia* (tehnică mixtă, 1998), *Leda* (tehnică mixtă, 1998) și *Car ceresc* (monoprint și linogravură, 1999), acestea sunt rezolvate prin intermediul formelor stilizate, mari, nuanțelor de culori pastelate și jocului de factură. Triumful artei non-figurative structurate pe gradații cromatice complexe caracterizează foile grafice *Compoziție* (1997), *Muzica vântului* (1998), *Ritm I* (1998), *Univers* (1999), *Zbor* (2000) și *Piramidă* (2001).

Sunt impresionante compozițiile în acvaforte color semnate de graficianul Gheorghe Diaconu. Din anii 1990 datează *Seria Credința* (1995), *Ecouri* (1998) și *Spre lumini. Cămășile* (1999) [10]. Foile grafice *Credința* și *Gelozia* din *Seria Credința* (1995) sunt constituite din forme primare, niște moduli ancestrali asemenea menhirelor. Într-un mod intuitiv, bazat pe simțuri, artistul modelează din forme abs-

tracte arhetipul credinței, prezentând într-un spațiu monocrom șase menhire negre și unul al șaptelea alb și pur, puritatea acestuia captează atenția distonând cu restul ansamblului. Esența geloziei se prezintă prin alte simboluri numerice și cromatice. Acordul expresiv al nuanțelor complimentare de verde și roșu este menit să sugereze iubirea și intensitatea trăirilor amoroase. Dualismul este susținut de două forme masive, una activă roșie și alta, pasivă verde pe fon verde; ambele implantate în sol și pătrunse de nervi par să domine spațiul. Centru compozițional al lucrării prezintă un al treilea element, intrus, activ și tăios care plutește între cele două forme primare introducând tensiune și dramatism. În lucrările *Ecouri* (1998) și *Spre lumini. Cămășile* (1999) autorul revine la limbajul artei figurative, prezentând forme recunoscutibile într-o manieră expresionistă, distorsionată și parabolică.

Pe parcursul anilor '90 compozițiile tematică au fost prezente în creația plasticienilor Alexandru Macovei, Tudor Fabian [11], Elena Garștea [12], Oleg Cojocaru, Arcadie Antoseac [13], Eduard Maidenberg, Vasile Dohotaru, Marcel Șendrea, Vasile Movileanu, Valeriu Herța, Anatol Smâșleaev și Vasile Sitari.

Constatăm că la începutul anilor 1990 s-au creat premise politice și sociale favorabile pentru dezvoltarea artei, iar graficienii optează pentru modernizare și inovații. Artiștii pledează pentru individualism și viziune subiectivă abordând motive noi prin figurație complexă, repere naturale, proiecții ale visului, construcții simbolice, ecouri din imageria fantastică preistorică și din montajele suprarealiste, liberalizând forma până la limitele abstracției. Înnoirea stilistică și tematică generează căutările noilor mijloace de expresie plastică, noilor materiale, apariția tiparului de autor, tehnicilor de autor și prosperarea tehnicilor mixte. Efectele novatoare, ale proceselor artistice demarate în anii '90, influențează și condiționează cursul evoluției artelor grafice din deceniul următor. Evoluția graficii de după 2000 este reflectată plenar în cadrul Bienalelor de gravură, care găzduiește, începând cu a II-a ediția, artiștii naționali și internaționali [14]. Compoziția tematică în cadrul graficii de șevalet înregistrează cu precizia unui seismograf schimbările culturale și sociale, prezentând o punte de tranziție spre transformările radicale ale deceniilor ulterioare.

BIBLIOGRAFIE

- [1] Goncearov A. *Arta graficii*. Meridiane, București, 1963. p. 50.
- [2] Popușoi L. *Eugen Sterpu, moldoveanul care a devenit un reper pentru arta plastică contemporană din Estonia*. În: Flux, 2012, Nr. 201235.
- [3] Spînu C., Stăvilă T. *Artă contemporană din Moldova*. Galart, ISBN 9785269011455, Moscova, 2013. 207 p.
- [4] *Vasile Movileanu: pictură, grafică, ilustrație*. S.n., ISBN 9789975129220, Chișinău, 2015. 64 p.
- [5] tudorfabian.com (vizitat 15.05.2016)
- [6] Босенко Г. *По поводу компьютерной «гравюры»*. În: Российский экслибрисный журнал, выпуск 9, Москва, стр. 93-98
- [7] *Bienala internațională de gravură*. Ediția a III. S.n., ISBN 3454536454577, Chișinău, 2013. 40 p.

- [8] Miron S. *Stampa Moldovei (1954-1996) din colecția de artă și hărți a Bibliotecii Naționale*. Biblioteca Națională a Republicii Moldova, ISBN 9789975417778, Chișinău, 2012. 124 p.
- [9] Zamșa S. *Simion Zamșa. Album*. ARC, ISBN 9975613845, Chișinău, 2005. 48 p.
- [10] Prut C. *Saloanele Moldovei. Ediția a IX-a*. Atelier, Chișinău, 1999. 16 p.
- [11] Titu A. *Saloanele Moldovei. Ediția a XV-a*. Europrint, Chișinău, 2005. 18 p.
- [12] Prut C. *Saloanele Moldovei. Ediția a VIII-a*. S. n., Chișinău, 1998. 48 p.
- [13] Braga T. *Saloanele Moldovei. Ediția a XVII-a. Zile și nopți*, ISBN 9789975660099, Chișinău, 2007. 20 p.
- [14] *Bienala internațională de gravură Ediția a II*. Bons Offices, ISBN 9789975804844, Chișinău, 2011. 35 p.